

DIN VIAȚA MESERIAȘILOR TIMIȘORENI ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

de GERTRUDE BARDOS

Printre primii coloniști care s-au așezat la Timișoara imediat după cucerirea acestui oraș de către austrieci au fost meseriașii ce făcuseră parte din armată: zidari, dulgheri, fierari, măcelari, cizmari, croitori și alții¹. Numărul lor însă nu corespundea decît în foarte mică măsură nevoilor organizării unei provincii recent cucerite și distruse în urma războiului. Astfel, încă din 1717 au sosit la Timișoara meseriași din Germania, care în scurt timp au reușit să formeze un Magistrat german. Dînd urmare invitației promițătoare a guvernului austriac, sosiră în această regiune, de curînd cucerită de la turci, tot mai mulți așa-numiți „meseriași imperiali“ (*kaiserliche Handwerker*), care s-au așezat atît în Timișoara cît și în alte localități din Banat². Meseriașii imperiali fiind muncitori angajați de stat, Administrația Provincială a fost însărcinată cu organizarea întreținerii lor, cheltuielile suportîndu-le districtele în care aceștia au fost repartizați. În luna februarie 1719, contele Claudio Florimond de Mercy, guvernatorul și generalul comandant al Banatului, cere autorităților supreme recrutarea de meseriași din Austria de sus și de mijloc și aprobarea „pentru ca aceștia să poată trece avuția lor peste graniță fără a plăti vamă“. De fapt sînt trimiși în Banatul timișan meseriași și persoane fără familie pentru a se îndeletnici aici cu comerțul și meșteșugul. În martie 1719 guvernatorul raportează că a pregătit totul în vederea sosirii pe Dunăre a meseriașilor recrutați pentru Timișoara³. O notă din ziarul vienez „Wiener Diarium“ din 4–7 martie 1719 arată că, în ziua de 5 martie, au sosit pe Dunăre peste o sută de meseriași din imperiu (*aus dem Reich*) pentru a pleca mai departe în Banatul timișan, unde vor fi repartizați atît la lucrările de construcție a cetății, cît și la alte munci⁴.

Deci imediat după ocuparea Timișoarei, oraș ce reprezintă poziție-cheie pentru dominarea vieții economice a Banatului, Curtea de la Viena tinde să creeze aici o puternică pătură orășenească de meseriași și

¹ Vezi Milleker F., *Der Anfang der Einwanderung der Deutschen ins Banat*, 1716–1726, Verșeț 1939, p. 8.

² Vezi Hoffmann L., *Streiflichter zur wirtschaftlichen Einrichtung des Temesvarer Banats durch die kaiserliche Regierung (1716–1718)*, Timișoara, 1923, p. 5.

³ Vezi Milleker F., *op. cit.*, p. 11.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

negustori. Din cauză că această provincie se afla în colțul cel mai îndepărtat al graniței Imperiului Habsburgic, s-a intensificat și s-a urgentat luarea de măsuri pentru consolidarea stăpînirii asupra acestui teritoriu și din punct de vedere politic. În vederea atingerii acestui scop, noua populație adusă la Timișoara ca și în restul Banatului era exclusiv catolică. Acțiunea de colonizare se baza însă în mare parte pe exploatarea maselor de la țară, deoarece în sarcina districtelor cădea întreținerea noilor veniți.

În Timișoara, unde s-a făcut prima colonizare, au fost așezați numai meseriași și negustori⁵. Autoritățile fiind interesate ca acești meseriași să-și exercite în primul rînd meseriile respective, le-au repartizat teren arabil numai pentru grădină⁶ în afara zidurilor cetății.

Locurile de baștină ale meseriașilor au fost Austria, Boemia, Ungaria, Transilvania, apoi Țările de Jos, Elveția, Italia și Franța⁷. Numărul meseriilor exercitate a crescut de la 11, în anii 1717—1718, la vreo 50 în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁸.

După actul de luare în posesiune din decembrie 1717, Banatul se afla în proprietatea împăratului, care îl stăpînea în dublul rol de feudal și conducător al țării întregi, putînd aplica astfel cît mai eficace politica antibreslaşă a habsburgilor; îndeosebi Maria Tereza a lovit în privilegiile breslelor, privilegiile care le permiteau a se sustrage controlului riguros al statului.

Statul, urmărind stimularea industriei manufacturiere, a luat măsuri potrivnice breslelor meșteșugărești, deoarece acestea luptau pentru reglementarea producției în sensul intereselor lor: îngrădirea concurenței dintre meșteșugari, menținerea vechilor forme de producție ce dădeau un randament mic și produse de calitate inferioară în cantitate redusă, stăpînirea pieței și vînzarea acestor produse la prețuri mari. În Banat însă nu existase forma de organizare în bresle a meseriașilor în mo-

⁵ Milleker F., *op. cit.*, p. 16.

⁶ *Ibidem*, p. 17.

⁷ Vezi Szentkláray J., *Mercy Claudius Florimund Kormányzata a Temesi Bánságban Ujabb Részletek Délmagyarország XVIII Századi Történetéhez*, Budapesta, 1909, p. 119; Schwicker Joh. *Geschichte des Temeser Banats*, Pesta 1872, p. 382.

⁸ Lista meseriilor existente la Timișoara în primul deceniu după alungarea turcilor o completăm după diferiți autori: în anii 1717/1718 se aflau în oraș 9 brutari, 6 măcelari, 3 cizmari, 2 fierari, 2 rotari, 1 șelar, un lucrător de cuie, 1 strungar, 1 olar, 1 giuvaergiu, 1 tîmplar (Milleker, *op. cit.*, p. 23 ss), la care în anii următori se adaugă dulgheri, croitori, curelari, împletitori de ciorapi, zidari, dogari, lucrători de șireturi, postăvari, bucătari, morari, pietrari, vărari, lăcătuși, pielari, frînghieri, căldărari, săpunari, hornari, țesători, tocilari, cerari, turtari, și alții (Szentkláray, *op. cit.*, p. 119); în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea întîlnim pe lîngă profesiunile arătate, bărbieri, legători de cărți, armurieri, sticlari, cărămidari, mînușleri, pălărieri, cafegii, lucrători de piepteni, blănari, tinichigii, peruchieri, lucrători de lulele, de nasturi, tăietori de tutun, tapițeri, ceasornicari, pescari, grădinari, băcani și alții (Lendvai J., *Temesvár Város Közgazdasági leírása*, Budapesta, 1908, pp. 23—24; Preyer Joh., *Monographie der königlichen Freistadt Temesvár*, Timișoara, 1853, pp. 83—84).

mentul cuceririi sale de către austrieci. Politica economică a guvernului habsburgic, urmărind în această perioadă satisfacerea pieței interne cu produse indigene și acapararea pieței externe cu aceleași produse, nu îngăduia înființarea de bresle în această provincie de curînd cucerită, unde sprijini cu toate mijloacele dezvoltarea unei industrii manufacturiere. Industria manufacturieră a cunoscut, chiar între primul și al doilea război austro-turc din secolul al XVIII-lea, o scurtă perioadă de înflorire.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea însă, industria manufacturieră din Banat a decăzut și nu s-a mai refăcut, căci „mercantilismul austriac introdus încă de Maria Tereza slujea acum nu numai intereselor casei împărătești, ci și intereselor burgheziei manufacturiste austriece”⁹. „Această politică economică, promovată cu scopul de a accelera dezvoltarea relațiilor capitaliste în posesiunile ereditare austriece, a adus Ungaria în mai multe privințe în situația de țară colonială, transformînd-o într-o țară furnizoare de materii prime și de produse alimentare pentru Austria și într-o piață de desfacere a industriei austriece”¹⁰. În această privință sînt edificatoare două dispoziții împărătești: una din 1770 prin care se respinge propunerea Administrației Provinciale privitoare la înființarea de fabrici de pînză în Banat; a doua, din 1777, interzice aceleași autorități provinciale de a aproba deschiderea de fabrici noi¹¹. Nici atunci conducerea țării nu admise organizarea breslelor¹².

În cele ce urmează vom trece în revistă problemele cele mai de seamă din viața meseriașilor timișoreni, oglindite de puținele documente și registre, de procese-verbale ale Magistratului german, ce ni s-au păstrat.

În cele mai frecvente cazuri se întilnește problema acordării dreptului de exercitare a meseriei care era strîns legat de dreptul de cetățenie¹³.

Condițiile principale ce trebuiau îndeplinite pentru a obține dreptul de exercitare a profesiei erau, pe lîngă pregătirea profesională, atitudinea pașnică, morală și supusă a meseriașului față de Magistrat, și averea, factor important din punct de vedere fiscal. Semnificativă este motivarea ce o dă Magistratul aprobării acordate calfei Paul Aradi, lucrător de șireturi, originar din Caransebeș, de a se așeza în cartierul Fabric din Timișoara: „luînd în considerație că în Fabric există în prezent un singur lucrător de șireturi, credem că încă unul ar putea să-și cîștige viața în mod cinstit; petiționarul fiind originar din provincia noastră a învățat profesia aici, a făcut serviciul militar mai mulți ani, a lucrat în mai multe locuri în calitate de calfă; apoi este un om

⁹ Revai I., *Marx i vengherskaia revoluția 1848—1849*, Budapest, 1951, p. 40—42.

¹⁰ Pah P. I., *Despre particularitățile acumulării primitive a capitalului în Ungaria. Probleme de istorie* 2/1955, p. 101.

¹¹ Muzeul Regional al Banatului, D—22; Lendvai, *op. cit.*, p. 24.

¹² Zezi Schünemann K., *Die Wirtschaftspolitik Iosephs II in der Zeit seiner Mitregentschaft*, Innsbruck 1933, p. 34.

¹³ Arhivele Statului, Timișoara, fond 2, 2/1724; 3/1764, f. 259.

de-acum în vîrstă, ceea ce justifică speranța că se va purta cumsecade conform promisiunii sale, va munci cu hărnicie, și va fi astfel în stare nu numai să-și cîștige traiul dar și să plătească regulat contribuțiile (*Landesfürstliche Praestanda*)¹⁴.

Din rîndurile mai sus citate reiese că nu grija pentru bunăstarea materială a meseriașilor determină selecționarea și respectarea numărului lor redus, ci asigurarea plății contribuției de care statul avea nevoie, bugetul său fiind permanent în deficit din cauza multiplelor războaie ce le ducea Austria în secolul al XVIII-lea.

În 1749, Deputația Aulică din Viena impune Administrației Provinciale primirea meșterului pielar Veit Kollmann — refugiat din Silezia de nord¹⁵ — ca cetățean și meșter¹⁶. Protejarea lui, care de altfel nu va fi fost un caz izolat, denotă lupta dintre state pentru acapararea mîinii de lucru — ilustrînd în același timp una din formele în care se așezau meseriașii la Timișoara.

În legătură cu exercitarea meseriei de vopsitor, menționăm două cazuri interesante din anul 1776. Ne referim la cererea unui vopsitor de bumbac din Mehala (Timișoara), fost supus turc, care solicită aprobarea de a achiziționa avere imobilă. Magistratul rezolvă favorabil această cerere, arătînd că petiționarul „se poartă de mai mulți ani credincios și cinstit, că a exersat profesiunea sa în calitate de calfă, că astfel de vopsitori de bumbac sînt necesari provinciilor ereditare cezaro-crăiești, fiind folositori atît erariului cit și publicului“. Semnificativă este de asemenea poziția Magistratului din Timișoara, oglindită într-o dare de seamă către Administrația Provincială, privind un litigiu dintre trei vopsitori. În cuprinsul acestui document se arată că: „subliniindu-se folosul ce-l trag țările noastre din imigrarea unor astfel de meseriași din Turcia, precum Stoian Iancovici — care a învățat vopsitoria de la socrul său Caratanas și s-a perfecționat în așa măsură, încît nu numai că poate să aprovizioneze publicul în condiții bune, ci tinerimea noastră de aici poate să învețe de la el — ar fi just de a i se acorda lui Stoian în continuare dreptul de exercitare a profesiei, fiind supus născut în această țară“¹⁷.

De multe ori se motivează acordarea dreptului de meșter prin numărul lor prea redus într-o anumită bransă. În alte cazuri, solicitanții sînt primiți în locurile devenite vacante în urma unui deces, a plecării din localitate ș.a.¹⁸.

¹⁴ Arh. St. Timișoara, 11/1776 f. 193—194.

¹⁵ În 1748 se încheiase Pacea de la Aachen, în urma căreia Austria trebuia să cedeze Prusiei teritoriul Sileziei.

¹⁶ Vezi Barotî L., *Adattár Délmagyarország XVIII századi Történetéhez*, Timișoara, 1893—1896, I. p. 3 (6).

¹⁷ Bumbacul roșu sau turcesc a fost adus în Europa din Orient; metoda de vopsit a rămas un secret pentru Europa apuseană pînă la așezarea vopsitorilor greci în diferite orașe vest-europene. (Gheron Netta, *Die Handelsbeziehungen zwischen Leipzig und Ost — und Südeuropa bis zum Verfall der Warenmessen*. Zürich, 1920, pp. 89—90.

¹⁸ Arh. St., Timișoara, fond 2, 3/1761 f. 139; 11/1776 f. 72; 11/1776, f. 248—249.

În tot cursul secolului al XVIII-lea se aduc în Banat meseriași, atît meșteri cît și calfe¹⁹, din alte localități și provincii ale imperiului.

Considerentele politice joacă și ele un rol hotărîtor în selecționarea meșteșugarilor aduși în Banat: în această privință, este demn de relevat cazul lui Anton Kolb, calfă tipograf din Buda; acesta cere aprobarea pentru înființarea unei tipografii la Timișoara, fiind nu numai tipograf, ci și gravor în cupru. Magistratul arată că deși s-a prezentat și o altă calfă tipograf din Sibiu, primul petiționar „trebuie preferat celuilalt, mai ales că nu se poate ști ce intenții are cel de-al doilea care a lucrat la luterani și calvini în Transilvania”²⁰.

De aici reiese marea importanță a problemei profesionale cît și lipsa de încredere în oamenii care au trăit și au lucrat în mijlocul luteranilor și calvinilor, chiar dacă ei erau catolici. Trebuie subliniată de asemenea tendința de catolicizare care se manifestă prin acordarea diferitelor avantaje, atît creștinilor necatolici cît și evreilor, în cazul trecerii lor la catolicism²¹.

Cele mai multe cereri pentru acordarea dreptului de exercitare a profesiei au fost respinse de către Magistrat din lipsa de locuri libere în Timișoara; în acest caz, solicitanții erau îndrumați în alte localități²², sau li se recomanda să aștepte pînă ce se eliberează vreun loc în oraș. În perioada de așteptare, aceștia aveau uneori posibilitatea de a profesa în unele suburbii timișorene, ca în Maierale Vechi sau Noi²³. Au fost și cazuri cînd — deși s-a eliberat un loc prin deces — solicitantul trebuia să mai aștepte terminarea dezbaterilor cu privire la succesiune, pentru a se stabili dacă nu cumva văduva este în stare să continue profesiunea²⁴.

Pentru a pune stavilă concurenței dintre meseriașii cu profesii înrudite care produceau anumite obiecte a căror confecționare era rezervată, conform obiceiului, numai unuia dintre ei, Magistratul aplica pedepse aspre contraveniențelor²⁵.

În tendința lor de a stăpîni piața locală, meseriașii timișoreni se îndreaptă și împotriva tuturor meseriașilor care voiau să se mute din suburbie în oraș²⁶. Astfel, în anul 1766, meșterii tîmplari se prezintă la Magistrat cu cererea de a li se interzice tîmplarilor din suburbii executarea muncilor de specialitate în oraș²⁷. Această cerere este însă respinsă de autoritatea locală.

Meseriașii, venind în contact direct cu cumpărătorii, erau nevoiți să ducă o luptă aprigă împotriva negustorilor, care își procurau marfa din altă parte și o vindeau pe aceeași piață unde meșteșugarii aduceau produsele mîinilor lor.

¹⁹ Arh. St., Timișoara, fond. 2, 3/1764 f. 35, 385, 392, 400, 406.

²⁰ *Ibidem*, f. 212.

²¹ *Ibidem*, f. 285—286.

²² *Ibidem*, 3/1758 f. 25.

²³ *Ibidem*, 3/1764 f. 259.

²⁴ *Ibidem*, 13/1768 f. 72—73.

²⁵ *Ibidem*, 3/1764 f. 200—201.

²⁶ *Ibidem*, 11/1776, f. 113—114, 138—139, 180.

²⁷ *Ibidem*, 3/1764 f. 230.

În legătură cu această problemă, aducem următorul exemplu: în anul 1765 pantofarii se pling de paguba ce o suferă de pe urma desfacerii pe piața locală a încălțămintei pentru femei din piele fină, importată și vindută de către negustori. Magistratul se asociază punctului de vedere al reclamantilor, acesta fiind în concordanță și cu legislația existentă (politica protecționistă își găsea expresie în dispozițiile referitoare la importul de mărfuri), și propune Administrației Provinciale să dispună, în calitatea ei de autoritate supremă a provinciei, ca oficiile vamale să declare aceste mărfuri de contrabandă și vinovații să fie imediat pedepsiți în mod exemplar. Totodată însă, Magistratul respinge propunerea pantofarilor de a înființa o singură prăvălie comună, în care să desfacă pantofi pentru femei, din piele fină (cordovan, safian etc.) cît și încălțăminte bărbătească de tot felul, arătînd că este preferabil ca fiecare pantofar să aibă dreptul de a se aproviziona cu astfel de sortimente, de a produce și a avea în stoc încălțăminte și de a închiria un local pentru desfacerea mărfurilor în condiții cît mai avantajoase, sau de a vinde marfa în atelier, expunînd-o spre vînzare acolo. Deschiderea unei prăvălii comune, pentru desfacerea produselor tuturor meșterilor, Magistratul o consideră neavenită, pentru că publicul ar fi obligat astfel să suporte prețurile oricît de mari ar fi ele²⁸.

Poziția negativă a Magistratului față de propunerea cizmarilor de a înființa o prăvălie comună rezultă probabil și din grija sa față de veniturile orașului, care să nu sufere pe urma unei atît de mari reduceri a numărului meseriașilor impozabili. Din dispoziția Magistratului reiese că existau meșteri înstăriți, căci altfel nu ar fi recomandat pregătirea unui stoc de mărfuri, închirierea unui local de prăvălie, producția de încălțăminte din piele fină etc., toate acestea putînd fi realizate numai de meseriașii avuți, care exploatau munca mai multor calfe. Totodată, dispoziția constituie și o dovadă a faptului că în oraș existau cumpărători care cereau produse fine, deci mai scumpe²⁹.

O altă mărturie grăitoare pentru concurența existentă între meseriași și negustori este cererea — de altfel respinsă de Magistrat — a meșterilor tîmplari, în care aceștia solicită să fie interzisă vînzarea în oraș a produselor de tîmplărie de către negustorii sirbi³⁰.

Autoritățile lucrînd întotdeauna în interesul măririi veniturilor publice, au combătut, din motivele arătate mai sus, exercitarea meseriei de către alte persoane în numele meșterului autorizat³¹, — fapt ce păgubea veniturile publice —, și printre altele, nerespectarea orelor de muncă, de către calfele de zidari și dulgheri, care luau parte la muncile de fortificații (1764). Meșterii, care dispuneau de un număr destul de mare de calfe, preluau astfel de munci erariale pe bază de licitație. Atît meșterii, cît și calfele fuseseră pedepsiți în anul 1761 pentru nerespectarea

²⁸ Arh. St., Timișoara, fond 2, 3/1764, f. 163.

²⁹ Acesta este și motivul pentru care unii meseriași cer aprobarea mutării lor din localități mici la Timișoara. (Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1765, f. 163).

³⁰ *Ibidem*, 3/1764, f. 230.

³¹ *Ibidem*, f. 321.

orelor de muncă fixate de Administrație; acum — în 1764 — meșterii sînt amenințați din nou cu pedepse grave, în cazul cînd calfele lor vor continua a veni la muncă dimineața cu o jumătate de oră mai tîrziu și vor pleca seara cu o jumătate de oră mai devreme decît ora fixată de Administrația Provincială. Se arată că, „prin această neglijență, ceilalți muncitori de la fortificații pot fi influențați să facă același lucru”³². Meșterii nu par însă a se interesa prea mult de respectarea orelor de muncă de către calfele lor angajate la muncile de fortificații, întrucît nu este în joc propriul lor profit; de data aceasta cîștigul lor era asigurat prin livrarea de materiale și prin numărul calfelor puse la dispoziția statului pentru muncile de fortificații. La aceasta se mai adaugă tendința lor de cointeresare a calfelor ce constituiau elementul de bază al preluării și executării muncii contractate.

Inexistența breslelor organizate necesita supunerea meseriașilor sub imediata conducere a statului, meșteșugarii timișoreni avînd ca organe conducătoare și de control Magistratul orașului și Administrația Provincială. În aceste condiții statul avea posibilitatea să-i dirijeze și supravegheze potrivit intereselor sale; acesta a controlat prin organele sale numărul meseriașilor din fiecare bransă, pentru a-și asigura astfel plata contribuției, a urmărit orice încercare de evaziune fiscală, a intervenit pentru îmbunătățirea calității mărfurilor, pentru ieftinirea lor și aprovizionarea pieței cu mărfuri în cantitate îndestulătoare.

Administrația Provincială, forul suprem administrativ civil al Banatului, rezolva problemele meseriașilor pe linia autorităților vieneze, spre deosebire de Magistrat care s-a asociat de la început dorinței meseriașilor de a introduce în Banat bresle. Magistratul, considerînd breslele un mijloc de a lupta pentru participarea la conducerea politică a provinciei, a susținut organizarea lor. Ținînd seama de această situație, Administrația Provincială de multe ori nici nu lua în seamă rapoartele Magistratului, trecînd în deciziile sale peste sugestiile acestuia din urmă³³.

Imediat după constituirea Magistratului, la 1 ianuarie 1718, primii reprezentanți ai orașului recent organizat, primarul cu jurații, cer printre altele și înființarea de bresle. Comisia de organizare a provinciei a răspuns că această problemă trebuie ridicată în fața autorităților supreme, singurele în măsură să o decidă³⁴. În 1719, măcelarii și cizmarii timișoreni ridică din nou problema înființării breslelor³⁵.

Problema breslelor a rămas însă deschisă; în 1727, cînd a fost inclusă din nou pe ordinea de zi a unei ședințe a Consiliului Administrației, Mercy a ordonat chiar să fie școs acest punct „pentru ca să nu fie introdusă nici o breaslă în Banat”³⁵.

³² Arh. St., Timișoara, fond 2, 3/1761, f. 29, 31; 3/1764, f. 63.

³³ *Ibidem*, fond 2, 12/1768, f. 117, 131, 138; *Ibidem*, fond 2, 3/1764, f. 239 v; *Ibidem*, f. 113.

³⁴ *Ibidem*, fond 2, 1/1718.

³⁵ Baroti L., *Adattár Délmagyarország XVIII századi Történetéhez*, Timișoara, 1893—1896, I, p. 3(6).

³⁶ Szentkláray, *op. cit.*, p. 119.

În 1763 însă Magistratul german al oraşului Timișoara a invitat pe toți profesioniștii din oraș pentru a le cunoaște părerea privind cea mai bună metodă de organizare a breslelor; apoi a cerut părerea jurisconsultului oraşului „cum și în ce fel s-ar putea efectua ușor și fără a nemulțumi pe meseriașii locali, acordarea dorită a privilegiilor lor de breaslă“; propunerile au fost transmise, după confirmarea lor de către Magistrat, agentului aulic Mandl pentru a fi înaintate Curții imperiale³⁷.

În august 1766, toți blănarii germani și sârbi înaintează Magistratului un proiect de regulament de breaslă în șase puncte, cerînd aprobarea lui pentru a le servi drept bază de organizare; ei motivează această propunere cu afirmația că blănarii ar fi vrut astfel de norme încă în perioada dintre „cucerirea oraşului și ciuma“, adică între 1716 și 1738. Magistratul arată, că „deși nu are cunoștință despre astfel de norme, a intervenit la autoritățile superioare și supreme, propunînd organizarea tuturor profesioniștilor într-o ordine breslaşă, care să fie introdusă și aici (la Timișoara) ca în celelalte localități și provincii civilizate“³⁸.

Intervenția rămîne însă fără succes: în iunie 1767 o dispoziție a Administrației Provinciale a Banatului arată că: „fără a se înființa bresle în toată forma, va rămîne în vigoare (atit) regulamentul din 1755 (cit) și examenul prescris pentru acei meseriași, care vor să primească dreptul de meșter și de cetățean al oraşului, iar cei care nu sînt necesari în agricultură să fie aduși la oraș“³⁹. Reiese deci tendința guvernului de a îngroșa rîndurile păturii orășenești cu elemente atrase de la țară. Existau însă și meseriași care preferau cîștigul ușor realizat prin comerțul cu vite, aceluia provenit din munca zilnică a miinilor lor⁴⁰.

În 1768, primarul german din Timișoara prezintă într-o ședință cîteva cereri restituite de Administrația Provincială, fiind respinse de împărăteasă; în fruntea listei se află cererea „tuturor profesioniștilor de aici (Timișoara) referitoare la organizarea de bresle“⁴¹.

Persistînd deci în refuzul său de a îngădui în Banat formarea de bresle, guvernul dispune în 1773, ca „în viitor toate neînțelegerile și mișcările ce se vor ivi între meșterii și calfele tuturor meseriilor să fie rezolvate de Magistrat, ca primă instanță“⁴².

Regulamentul din 1755, la care se referă Administrația Provincială în dispoziția ei din iunie 1767, nu este altceva decît o copie a „Instrucțiunilor Comisiei de Poliție Timișoreană“ din 1755⁴³, care la punctele 15 și 16 arată principiile călăuzitoare cu privire la regimul meseriașilor: „se recomandă mai ales a avea grijă, ca orașul să fie prevăzut cu meșteri și profesioniști buni și pricepuți; pentru realizarea acestui scop, să

³⁷ Arh. St., Timișoara, fond 2, 3/1761, f. 313, 321.

³⁸ *Ibidem*, 3/1764, f. 239.

³⁹ *Ibidem*, fond 2, 3/1764, f. 390-391.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, 30/1773, f. 183.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Vezi Hoffmann L., *Beiträge zur Geschichte des Banats*, Sibiu 1924, pp. 32-33.

nu fie acceptat nimeni ca meșter înainte de a fi fost examinat și de a fi obținut aprobarea experților“. De altfel, autoritățile observau, că „meseriașii limitați ca număr (în cadrul branșelor respective) cer de la clienții lor prețuri prea mari, obligându-i, datorită lipsei altor meșteșugari, să accepte produse și bune și rele la prețuri foarte ridicate, în același timp făcându-i să mai și aștepte mult“.

„Cu știrea și asentimentul Administrației Provinciale cezaro-crăiești se va acorda în viitor, pe măsura necesității și a condițiilor date, dreptul de cetățenie și de exersare a profesiei unor meseriași capabili, însă în așa fel ca fiecare să se poată întreține cinstit din meseria sa, adică să nu sustragă un profesionist celuilalt pîinea prin mărirea nelimitată a numărului lor“.

Aceste articole din regulament rezumă principiile de breaslă privind selecționarea și menținerea unui număr restrîns de meseriași; încredințînd însă aplicarea lor reprezentanților puterii de stat, aceștia au posibilitatea de a controla producția meșteșugărească. Din regulament se desprinde de asemenea și tendința de a slăbi influența grupărilor de meseriași pe piața locală, dîndu-se autorității supreme locale posibilitatea și dreptul de imixtiune în toate problemele meșteșugărești.

Este demn de relevat faptul că Magistratul, datorită componenței sale, avea o atitudine vrăjmașă față de calfe. Meșterii profesioniști, stăpîni de ateliere bazate pe exploatarea multor calfe, ocupau locuri importante în cadrul acestui organ de conducere. Magistratul poate fi deci considerat ca o frînă în desfășurarea luptei de clasă, intervenind pentru aplanarea conflictelor dintre meșteri și calfe și dînd, în majoritatea cazurilor, dreptate meșterilor. Numai în cazuri rare el va da cîștig de cauză unor calfe, pe de o parte cu scopul de a specula contradicțiile dintre meșteri și calfe, pe de altă parte pentru a apare ca un arbitru nepărtinitor.

În tot cursul secolului al XVIII-lea are loc de asemenea o luptă acerbă între meșterii calificați și autorizați, sprijiniți de autorități, împotriva meseriașilor necalificați și neautorizați „tăinuți“, cum se numesc în regulamentul de breaslă din 1815. Interesul ce-l avea statul în a participa activ la această luptă se explică prin pierderile materiale suferite din cauza evaziunii fiscale a meseriașilor neautorizați. La acestea se mai adaugă interesele de clasă ale Magistratului în problema înlăturării meseriașilor neautorizați și necalificați, interese condiționate de componența sa socială. Semnificativă în acest sens este o plîngere a Magistratului adresată în 1725 Administrației Provinciale, referitoare la imposibilitatea de a executa ordinul de îndepărtare a tuturor meseriașilor neautorizați și necalificați, invocîndu-se ca motiv faptul că locuiesc în clădiri militare⁴⁴.

Două acțiuni mari de colonizare au mai mărit numărul meseriașilor necalificați și neautorizați: colonizarea invalizilor de război și de-

⁴⁴ Arh. St., Timișoara, fond 2, 2/1724. Meșterii erau înregistrați în registre de contribuții.

portările elementelor nedorite din Viena și din partea apuseană a imperiului și așezarea lor în Banat⁴⁵.

Magistratul, fiind — datorită intereselor de clasă și fiscale — de partea meseriașilor autorizați, aplică diferite măsuri împotriva celor neautorizați, de exemplu confiscarea tuturilor uneltelor și materialelor, expulzarea celor de altă cetățenie etc⁴⁶.

Interesele de clasă ale Magistratului sînt oglindite și de poziția adoptată într-o serie de probleme privind ucenicia în această provincie în care nu existau bresle organizate. Concludent în această privință este un proces-verbal din septembrie 1766 din care rezultă că în fața Magistratului se prezintă giuvaergiul Ioan Paul Lampl cu ucenicul lui în vîrstă de 14 ani. Meșterul Lampl dorește să-l mențină ucenic însă, „neexistînd posibilitatea de a încheia un contract după obiceiul breslașilor“, el a venit în fața Magistratului împreună cu ucenicul lui, care „fi dăduse în ultimul timp probe ale supunerii și fidelității sale“. Lampl declară că este dispus să preia obligația de a-l învăța meseria timp de șapte ani. Luînd în considerație sărăcia lui, îl va aproviziona cu toate cele necesare; în schimb ucenicul trebuia să se oblige de a fi în tot timpul uceniciei sale harnic, evlavios, credincios, cinstit și ascultător, de a executa întocmai ordinele, de a avea în vedere cît mai mult și folosul meșterului, de a avea multă grijă spre a evita orice pagubă, de a face tot ce i se cuvine unui băiat cinstit, de a termina ucenicia sa la acest meșter și nu la altul. Magistratul aprobă condițiile grele impuse ucenicului, condiții care arată în ce măsură acesta a fost supus exploatării. Aprobarea Magistratului era deci necesară pentru primirea ucenicilor, iar clauzele stabilite între contractanți trebuiau protocolate spre „a servi în viitor pentru legitimare“⁴⁷.

Exploatarea la care erau supuși ucenicii din partea meșterilor își găsește expresie vie și într-un alt caz din 1766⁴⁸. Un meșter fringhier, care întreține un copil orfan, cere dobinzile provenite din averea acestuia în valoare de circa 28 fl., sub pretextul că ar face multe cheltuieli cu îmbrăcămîntea băiatului și cu îngrijirea sănătății sale șubrede. Magistratul aprobă să i se plătească meșterului, din averea copilului orfan, nu numai cheltuielile pretinse, ci hotărăște că acesta mai este și obligat a-l servi din fragedă copilărie în cadrul gospodăriei și apoi ca ucenic.

De competența Magistratului ținea și angajarea calfelor, ca și stabilirea numărului de calfe, ce puteau fi angajate de către meșteri⁴⁹; desigur că decizia Magistratului trebuia confirmată, ca și celelalte hotărîri, de Administrația Provincială.

Calfele își aveau căminele lor. În legătură cu această problemă, menționăm cererea calfelor de croitori din Timișoara (1761) privind acordarea unui cămin și plata cotizațiilor „așa cum există și în alte locuri“.

⁴⁵ Arh. St., Timișoara, 3/1758, f. 72, 197—198.

⁴⁶ *Ibidem*, 3/1761, f. 289; fond 2, 3/1764, f. 111; 3/1764, f. 239.

⁴⁷ *Ibidem*, fond 2, 3/1764, f. 244.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 215.

⁴⁹ *Ibidem*, 30/1773, f. 73 ș. a.

Scopul acestei cereri era ca „să aibe atît calfele străine nou-sosite, cît și cele angajate la maiștri, locul lor sigur și adăpostul lor; astfel puteau fi sprijinite mai bine calfele bolnave“. Petiționarii propun ca în cîrciuma din clădirea spitalului să fie amenajată o încăpere pentru cămin și se oferă a procura în comun și gratuit paturile. Meșterii consultați declară și ei, că înființarea unui astfel de cămin corespunde orînduiei lor de breaslă. În consecință, Magistratul aprobă înființarea căminului în localul solicitat, cu condiția ca acele calfe, care se află acolo, să se poarte „pașnic, fără să bea“, să trăiască modest din mijloacele lor proprii și să nu ia parte la chefurile ținute cu ocazia plății cotizațiilor, amenințînd cu dizolvarea căminului în caz de nerespectare a acestor condiții⁵⁰.

Problema căminelor pentru calfe era destul de spinoasă pentru autoritățile care nu vedeau cu ochi buni viața în colectiv, deoarece aceasta oferea calfelor posibilitatea de a discuta problemele care le frămîntau, de a organiza lupta împotriva exploatatorilor lor. Totuși Magistratul a fost nevoit să admită această soluție fiind singurul mijloc de a putea concentra mîna de lucru acolo unde era necesară, adică la oraș. Pentru a preveni eventualele mișcări de nemulțumire, sau organizarea unei rezistențe, Magistratul pune condițiile arătate mai sus, rezervîndu-și dreptul de a desființa căminul, în momentul nerespectării lor.

Una din măsurile luate de Magistrat în 1771, pentru îngrădirea cît mai mare a calfelor, este legată de formularele „cărților de moralitate și hărnicie“ sau „cărți testimoniale“, (*Kundschaft*)⁵¹. Comisia polițienească raportează Magistratului că tipograful local vinde calfelor astfel de formulare; cum acest fapt ar favoriza dezordinea și chiar furturile, i se interzice tipografului tipărirea și vînzarea lor, iar meșterii sînt obligați să achiziționeze stocul întreg, urmînd ca ei să le elibereze calfelor⁵². Această măsură, menită să oprească răspîndirea mișcării de rezistență a calfelor împotriva exploatării, este mereu reluată. Trebuie să relevăm faptul că fără acest act completat întotdeauna la ultimul loc de muncă, calfa nu putea să-și schimbe meșterul, nu putea pleca în altă localitate fiind stînjenită în orice mișcare⁵³.

Desigur că unul din aspectele cele mai interesante din viața meșteșugarilor timișoreni este desfășurarea relațiilor dintre meșteri și calfe.

Din documentele vremii desprindem diferite forme ale luptei de clasă, care, din cazuri izolate, stinse cîteodată printr-o admonestare sau o pedeapsă relativ ușoară, iau amploare ajungînd la neprezentarea la lucru în masă, sau la răzvrătire fățișă, autoritățile vîzîndu-se nevoite a recurge chiar la forța armată. Creșterea acestei mișcări corespunde creșterii exploatării la care sînt supuse calfele din partea meșterilor. Diferitele măsuri de îngrădire, aplicate de către Magistrat împotriva celor exploatați, pentru a opri orice rezistență din partea lor, nu-și ating însă scopul.

⁵⁰ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1761, f. 7.

⁵¹ Denumirile sînt din regulamentul de breaslă din 1815.

⁵² Arh. St. Timișoara, fond 2, 13/1768, f. 115.

⁵³ Regulamentul de breaslă din 1815.

Cazurile de condamnare a meșterilor de către Magistrat sînt în același timp foarte rare, acest lucru găsindu-și explicația în componența respectivei autorități care lucra pe linia propriilor interese⁵⁴

În competența Magistratului intrînd și chestiuni succesoriale, acesta susține în 1758 că frăția calfelor și-a asumat în mod ilegal dreptul de a aduce la îndeplinire formalitățile în unele cazuri de deces ale calfelor. Se dispune în consecință ca frăția să nu mai continue a-și asuma acest drept, iar meșterii sînt obligați să anunțe imediat autoritățile de decesul survenit, fiind amenințați cu pedepsirea în caz de contravenire.

Se hotărăște de asemenea, ca pe baza unei înțelegeri între meșteri și calfe, meșterii vor încasa pe rînd de la fiecare calfă cotizația lunară; banii vor fi aduși de un maistru la Magistrat și vărsați într-o cutie specială, a cărei cheie se va afla în mîinile meșterului. Sumele depuse vor servi la ajutorarea calfelor nevoiașe; în aceeași cutie vor fi vărsați și banii rămași de la calfele decedate, servind aceluiași scop⁵⁵.

Se iau deci măsuri pentru a opri frăția calfelor să ajungă în posesia unor sume de bani, fapt ce ar fi putut înlesni organizarea unei mișcări de rezistență împotriva exploatatorilor.

Mai grave și vădit exagerate, cu scopul bine definit de a justifica măsurile luate, sînt învinuirile aduse de către meșteri calfelor de lăcătuși și ceasornicari în anul 1763. Arătînd cum calfele „pierd deseori în cursul anului, ca și cu prilejul carnavalului trecut, zile și nopți întregi în petreceri nepermise și inadmisibile, neglijînd munca“ (în detrimentul meșterilor) aceștia impun calfelor deseori amenzi enorme sub pretextul că ele ar fi avut o atitudine necuviincioasă. Meșterii reproșează calfelor de asemenea sărbătorirea primei zile din săptămîină, așa-numita „lunea vinătă“⁵⁶ (*Blaumontag*), că petrec uneori, fără a lucra zile întregi, la căminul lor etc. Magistratul hotărăște în urma acestor plîngeri să supravegheze încetarea petrecerilor inadmisibile, a jignirilor reciproce între calfe, interzicînd categoric chefurile necumpătate, amenzile nelimitate care întrec posibilitățile lor materiale, ținerea zilelor de lunea vinătă (deoarece nu sînt permise conform obiceiului de breaslă existent decît de trei ori pe an, de sf. Mihai, de sf. Martin și la carnaval) etc. În caz de nerespectare a hotărîrilor luate, contravenientul va fi tras imediat la răspundere de către Magistrat și pedepsit la 25 de lovituri cu bastonul, iar dacă nu se va corecta, va fi expulzat din Timișoara. Cu privire la căutarea locurilor de muncă pentru calfele străine, Magistratul dispune „ca maistrii să schimbe calfele între ei, iar acel meșter care nu are calfe să fie obligat a căuta loc (în altă parte) pentru ele; meșterii să nu concedieze calfele fără motiv serios, iar calfa singură să nu accepte concedierea; dacă însă conce-

⁵⁴ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1764, f. 259.

⁵⁵ *Ibidem*, 3/1758, f. 3.

⁵⁶ „Lunea vinătă“ este traducerea termenului *Blaumontag* în ediția romînească contemporană a regulamentului breslelor ungare din 1815.

diera este făcută din motive bine determinate, calfa poate să schimbe locul de muncă și să treacă la un alt meșter timișorean⁵⁷.

Din cele relatate mai sus reiese că Magistratul combate petrecerile și ținerea „prea multor” sărbători, care reduc timpul de muncă al calfei și scad profitul meșterului; sînt interzise și așa-numitele „petreceri nepermise”, unde calfele au ocazia de a se întîlni, a face schimb de păreri, a organiza poate vreo acțiune, care ar păgubi pe exploataorii lor. Pentru a camufla caracterul vădit de clasă al dispozițiilor sale, Magistratul caută să apară drept arbitru „nepărtinitor” în litigiile dintre meșteri și calfe, cerînd ambelor părți să aibă o „atitudine demnă”. Magistratul fiind însă un reprezentant al intereselor meșterilor, măsurile luate de el urmăresc în fond îngrădirea și exploatarea maximă a calfelor. Acestea din urmă însă nu li se îngăduie să se întîlnească, să se organizeze pentru apărarea intereselor lor.

Foarte rar găsim cazuri de solidaritate între meșteri și calfele lor; acestea se datoresc desigur contradicțiilor din sinul meșterilor. Proprietarii unor ateliere cu multe calfe, puteau produce marfa în condiții mai bune, pe cînd majoritatea meșterilor, lucrînd singuri sau cu un număr foarte redus de calfe, nu putea să țină piept concurenței celor dintii. Amenințați astfel de a fi ruși de mijloacele lor de producție și de a deveni ei înșiși salariații stăpînilor de ateliere meșteșugărești, meșterii mai săraci se alătură calfelor în lupta lor împotriva meșterilor favorizați de Magistrat. Ca exemplu, menționăm un diferend din 1765 între un meșter și o calfă de dogar, pentru pretinsa părăsire de către calfă a locului de muncă înainte de termen. Cu această ocazie chiar un meșter îndeamnă celelalte calfe la absentarea de la lucru pînă la clarificarea litigiului, iar alți doi meșteri se lasă arestați împreună cu primul, persistînd în rezistența lor față de Magistrat⁵⁸.

Lupta de clasă care se manifestă tot mai frecvent sub forma părăsirii locului de muncă își găsește cea mai vie expresie în răzvrătirea calfelor de cizmari. Încă în 1764 toți meșterii cizmari se plîng Magistratului contra meșterului Grünauer⁵⁹, pentru că acesta plătește calfei pe lîngă salariul obișnuit 6 kr. de cusătură specială. Această plată este strict interzisă, iar contravenienții sînt pedepsiți: meșterul cu 3 fl., iar calfa cu 25 lovituri cu bastonul. Din apărarea lui Grünauer se desprinde faptul că meșterii refuză „din pură pasiune” să se înțeleagă cu el în privința plății cusăturii și că este foarte greu de a primi calfe cizmari în Timișoara. Or „pasiunea”, cum o numește dînsul, nu este nimic altceva decît rezistența față de metode mai bune de producție, care necesită investiții mai mari, rezistență bazată pe teama de scădere a profitului. Singur Grünauer înțelege că prin cheltuielile de producție mai mari ajunge să cointerezeze calfa specialistă și poate produce o marfă, care — datorită calității superioare — se vinde la un preț ce nu numai că acoperă chel-

⁵⁷ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1761, f. 242—243.

⁵⁸ *Ibidem*, 3/1764, f. 169—170.

⁵⁹ *Ibidem*, 3/1764, f. 77—78.

tuielile, ci îi mărește și profitul. În lupta dintre meșteri pentru mîna de lucru calificată, acordarea unui salariu mai mare este o armă puternică, aplicarea ei este însă combătută, fiind contrarie tendințelor de nivelare, și spiritului de breaslă.

Rezultatul intervenției meșterilor cizmari s-a soldat cu reînnoirea de către Magistrat a dispozițiilor sus-arătate privind plata cusăturii.

În vara anului următor, 1765, apar din nou toți cizmarii — meșteri și calfe — în fața Magistratului. Meșterii raportează că „din nou calfele au inițiat o «răzvrătire» datorită căreia aproape toți maiștrii au fost stinjenți în lucru; cauza acestor mișcări repetate sînt întîlnirile trimestriale pentru plata cotizației destinată întreținerii celor bolnavi, și alte întîlniri nepermise introduse de aceste calfe“; meșterii cer interzicerea întîlnirilor „provocatoare de neliniște“, organizate pentru achitarea cotizației, și se oferă să scadă ei din salariul calfelor cotizația trimestrială; ei se mai obligă a suporta la nevoie și alte cheltuieli pentru calfele bolnave și a le deconta cînsit. Magistratul constată cu această ocazie că multe calfe „au fost ațîțate de doi răzvrătitori, și anume de bavarezul (Payer) și de cel din Passau (Passauer), și că astfel au fost reținuți de la lucru și calfele care de fapt (vroiau) să lucreze“.

Magistratul amenință că primul contravenient va fi pedepsit exemplar întîi cu 30 de lovituri, iar apoi va suferi pedepsele cuvenite „unui răzvrătitor și turburător al liniștei generale“⁶⁰.

Se poate constata deci o ascuțire a luptei de clasă: în mijlocul calfelor apar „răzvrătitori“, care atrag după sine masele celorlalți. Absențarea de la lucru devine o armă tot mai mult folosită, care — cum se arată fătîș în respectivul proces-verbal — aduce pagube materiale considerabile meșterilor și „trebuie combătută cu măsuri riguroase“. Se interzic astfel întîlnirile „provocatoare de neliniște“ și cele „nepermise“. Noua formă de percepere a cotizației trimestriale a calfelor — scăzîndu-se din oficiu suma respectivă din salariu — este menită a provoca mai puțină nemulțumire și a înlătura o ocazie de întîlnire a calfelor. Alte metode folosite de Magistrat pentru a preveni „neliniștea“ sînt repetatele amenințări cu pedepse „strașnice“; vom vedea însă că aceste metode și măsuri nu pot opri desfășurarea luptei de clasă.

La 14 octombrie 1766, Magistratul e nevoit să se ocupe din nou de problema cizmarilor, și anume de plîngerea meșterilor împotriva unei noi „neînțelegeri“ și „răzvrătiri“ a calfelor pentru „cusătura dublu plătită“. Se reia deci problema din 1764, adică litigiul în jurul plății în afara salariului obișnuit a fiecărei cusături. Împreună cu meșterii apare ca reclamant și o calfă, care pare a fi stat în afara rîndurilor tovarășilor săi, căci calfele o amendaseră cu „un florin ungar“ certînd-o și înjurînd-o. Meșterii susțin că, în ciuda dispozițiilor date, calfele ar continua a se întruni deseori și că aceste întîlniri ar fi însoțite de beții. Calfele se apără invocînd, în sprijinul cerinței lor privind plata cusăturii, obiceiul existent în alte părți.

⁶⁰ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1764, f. 139—140.

Magistratul desigur dă cîștig de cauză meșterilor; totuși, pentru a nu provoca o agitație și mai mare, eventual chiar o izbucnire puternică, renunță la pedepsirea celor acuzați⁶¹.

Nici atitudinea Magistratului, nici măsurile luate nu mai pot opri desfășurarea mișcării de „răzvrătire“; peste puține zile, în 21 octombrie 1766, se prezintă la Magistrat 6 meșteri cizmari. — împreună cu toate calfele din Timișoara — cu plîngerea că aceste calfe nu vor nicidecum să se supună deciziei Magistratului, fiind probabil instigate de unele „elemente neliniștite“; din acest motiv calfele au și părăsit atelierile și munca lor, vrînd astfel să-i constrîngă cu forța pe meșteri să dea urmare cerinței lor referitoare la plata cusăturii.

Deoarece calfele nu vor nicidecum să se reîntoarcă la lucru, Magistratul întocmește imediat un raport către Administrația Provincială cerînd „înalta asistență necesară împotriva acestor calfe de cizmari răzvrătite și refractare“.

Pe de altă parte, Magistratul interzice meșterilor — pînă la efectuarea anchetei și pedepsirea exemplară a „răzvrătiților“ sub amenda de 6 galbeni — de a elibera vreunul din aceste calfe un certificat, care i-ar servi pentru părăsirea orașului și primirea unei alte slujbe; ne aflăm deci în fața unei noi măsuri de îngădire a drepturilor calfelor.

Procesul-verbal din 24 octombrie 1766 constată că „toate calfele mai umblă neocupate, fără a lucra, mărînd și în acest fel răzvrătirea și dezordinea, că meșterii vor suferi pagubă mare din cauza lipsei muncitorilor, dacă aceștia nu vor fi obligați din oficiu și cu forța să asculte și să respecte dispozițiunile autorităților“. În urma intervenției autorităților civile, Comandamentul general bănățean le pune la dispoziție 12 soldați și 6 caporali, ca asistență militară. După ce se făcuseră pregătirile în secret, au fost invitați la Magistrat toți meșterii și calfele din Timișoara, dintre acestea din urmă au fost chemate la început numai elementele considerate a fi „capi ai răzvrătirii“, și anume „micul“ Michael Reutter, Georg Pfanner, Simon Streb, Adam Gang, alte două calfe fiind bolnave. Acestor patru calfe jurisconsultul orașului le citi și le explică din nou ultimele dispoziții ale Magistratului, întrebîndu-le apoi „cu blîndețe“ de mai multe ori, dacă sînt dispuse „a le respecta de bunăvoie și a se întoarce la meșterii lor la muncă“; apoi le arată că în caz contrar, Magistratul va fi nevoit să aplice cu toată strictețea mijloacele de constrîngere necesare; însă, „cu toată munca de lămurire prietenească calfele au persistat în răutatea lor înverșunată“.

Din stilul și limba procesului-verbal, din care redăm intenționat pasaje întregi, se desprinde ura neîmpăcată a exploatatorilor împotriva calfelor care-și apărau drepturile. Magistratul caută totuși să mascheze această ură, pretextînd că s-ar fi dus o „muncă de lămurire prietenească“ plină de „blîndețe“, care nu și-a putut atinge scopul din cauza „răutății“ calfelor. Lupta disperată a calfelor împotriva exploatării în creștere,

⁶¹ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1764, f. 246.

împotriva călcării în picioare a unui drept încuviințat pe tot cuprinsul țării este caracterizată de Magistrat pur și simplu ca „răutate“.

Cele patru calfe sînt duse apoi în sala de consiliu „pentru a fi pedepsite simțitor de caporalii aduși în acest scop, atît pentru purtarea lor «răzvrătitoare și instigatoare», cit și pentru că refuză să asculte și să respecte dispozițiile [Magistratului]. Totuși calfele intră în sală «foarte obraznice și minioase»; cum admonestările prietenești și amenințările serioase nu avură nici un rezultat, fu nevoit să înainteze drept primul Georg Pfanner, care după cîteva lovituri cu bastonul — declarînd că vrea să devină soldat — a fost trimis la o parte⁶²; al doilea trebuia să iasă din rînd micul Michael Reutter; acesta suportă 31 de lovituri grele date de caporali; apoi, datorită insistențelor celorlalte calfe din jur, care îl întrebau dacă vroia să se lase omorît și, auzind că nu poate fi primit în armată — fiind prea mic de statură — a promis a fi ascultător, văzînd că nu poate altfel“.

Al treilea, Simon Streb, s-a supus dispozițiilor Magistratului după cîteva lovituri, apoi a urmat și al patrulea, Adam Gang, care nu s-a mai lăsat brutalizat prin bătaie. După aceea, toate calfele au fost chemate în sala de consiliu și întrebate dacă mai persistă în a refuza categoric dispozițiile judecătorești, sau sînt dispuse de a li se supune în unanimitate. Calfele au „acceptat a da ascultarea cuvenită“, singur Reutter a mai dat unele semne de silă și — deoarece nu mai putea exterioriza „răutatea“ sa în alt fel — ceru să i se elibereze un certificat de serviciu și să fie concediat. Cum însă acest fapt ar putea avea consecințe rele și celelalte calfe ar cere același lucru, numai pentru a face dificultăți meșterilor și pentru a se răzbuna față de ei, i se respinge cererea; totodată i se atrage atenția că, dacă nu se va potoli „se va proceda împotriva lui cu mai mare severitate; se va raporta imediat autorităților superioare, în sensul ca el să fie predat judecătoriei, care îl va obliga la munca publică pe stradă, dezonorîndu-l astfel pe viață“.

Li s-a ordonat apoi tuturor calfelor, în mod serios și repetat, să se întoarcă imediat la meșterii lor la lucru, să se poarte cum se cade față de ei și să lucreze atîta timp, pînă ce meșterii ori vor angaja alți oameni, ori le vor concedia (din proprie inițiativă); pînă atunci meșterii — sub amendă de 6 ducați — nu au dreptul de a elibera nici uneia dintre aceste calfe un certificat de serviciu sau de a acționa împotriva dispoziției Magistratului.

La fel ca și în problema plății cusăturii, care a fost cauza nemijlocită a izbucnirii răzvrătirii calfelor, Magistratul ia poziție în favoarea meșterilor și în chestiunea suportării cheltuielilor ivite în acest timp. „Calfele vor fi obligate de a achita pagubele pricinuite în timpul răzvrătirii lor rău intenționate și pasibile de pedeapsă, dispunîndu-se în continuare ca în viitor să fie total curmate petrecerile primejdioase“⁶³.

⁶² Intrarea în armată oferea posibilitatea de a se retrage fără a fi obligat la revocare, la trădarea intereselor de clasă pentru care calfele luptau cu atîta îndrăjire.

⁶³ Arh. St. Timișoara, fond 2, 3/1764, f. 247-249.

Măsurile luate de Magistrat sînt condiționate de rolul său de exponent al puterii de stat și — cum s-a mai arătat — de componența sa socială. Stăpînii atelierelor meșteșugărești nu puteau vedea cu ochi buni o mișcare de rezistență fățișă a calfelor, din a căror exploatare izvora profitul lor; această mișcare le putea aduce pierderi mari prin părăsirea locului de muncă de către calfe și se putea întinde în toate sectoarele activității meșteșugărești. Pentru a preîntîmpina o asemenea situație, membrii autorităților orășenești au luat deci cele mai drastice măsuri, încercînd în același timp să camufleze motivele reale ale atitudinii adoptate și invocînd mereu beția și petrecerile calfelor.

Nu cunoaștem desfășurarea evenimentelor după această izbucnire fățișă a luptei de clasă, care a arătat că acele calfe de cizmari au știut să se organizeze, să acționeze unitar sub conducerea unor elemente revoluționare din rîndurile lor, ce erau gata — ca acel mic Michael Reutter — să-și sacrifice viața pentru cauza lor. Reprezentanții puterii de stat, prin pregătirile lor secrete, prin recurgerea la forța armată (șase caporali și doisprezece soldați) împotriva unui grup de oameni neînarmați, prin separarea conducătorilor de tovarășii lor în scopul de a-i convinge prin mijloace de constrîngere brutală de a se lepăda de țelul lor comun, trădează spaima ce-i cuprinsese față de această mișcare de rezistență îndrîjită. Cu cît creștea rezistența calfelor, cu atît se înăspreau măsurile de îngrădire a rezistenței lor, măsuri menite totodată să oprească răs-pîndirea acestei mișcări.

Mai tîrziu, în 1771, meșterii cizmari, căutînd să exploateze din ce în ce mai mult calfele lor, solicită Magistratului ajutorul, care de altfel li s-a și acordat, în reducerea unor privilegii uzuale ale calfelor, privind mîncarea mai bună în zilele de sărbătoare.

Importanța acordată acestei probleme care oglindește o formă și mai grea de exploatare reiese și din faptul că Magistratul a raportat Administrației Provinciale cazul „pentru a da mai multă greutate“ hotărîrii sale, care justifică cerința meșterilor cizmari⁶⁴.

În concluzie, se constată că în Banat nu au existat bresle organizate — cum era cazul în Transilvania — care să fi constituit o frînă considerabilă în dezvoltarea capitalismului; din această cauză capitalismul a și cunoscut o dezvoltare mai puternică în această provincie. Stăpînii atelierelor meșteșugărești se apropie prin exploatarea unui număr mare de salariați de viitorii patroni capitaliști.

Organizațiile meșteșugărești existente, care se deosebesc de breslele propriu-zise, au fost dirijate și controlate de către stat, prin organele sale; astfel statul a putut lua toate măsurile necesare pentru a înlătura orice posibilitate de evaziune fiscală.

În secolul al XVIII-lea s-au ascuțit contradicțiile de clasă între meșterii — care reprezentau puterea legislativă prin funcțiile ce le

⁶⁴ Arh. St. Timișoara, fond 2, 13/1768, f. 139—140.

ocupau în cadrul Magistratului, ca cetățeni înstăriți — și calfele, care nu aveau drepturi cetățenești. Deși nu dispunem încă de o bază documentară corespunzătoare, credem că luptei calfelor i se vor fi alăturat atît ucenicii, cît și alte elemente ale masei orășenilor lipsite de drepturi cetățenești⁶⁵, dînd expresie luptei de clasă, care se intensifică în procesul de trecere spre capitalism.

⁶⁵ Vezi F. Engels. *Războiul țărănesc german*, ediția a III-a E.S.P.L.P., București. 1958. pp. 42—43.